

אדם מוניה (מלך) ז"ל

נולד ב-30.6.1915 בולגרד - רומניה
עלה לארץ ב-1935, התנדב ל"הגנה" ב-1936
נפטר ב-27.7.2000
רשמה: הרמן תמר (אחיינית)

מחלוצי הקשר האלחוטי ב"הגנה", בנה את משדרי הרדיו הראשונים בישובי "חומה ומגדל" וביחידות שונות של "ההגנה", הקים את רשת האלחוט בין ספינות המעפילים לחופי הארץ.

ביוגרפיה

מוניה (מלך) זפרנסקי נולד ב-30 ביולי 1915 בעיירה בולגרד - אז בתחום רומניה ואחרי מלחמת העולם הראשונה עברה למולדובה שבברית המועצות. היה האח הבכור לשתי אחיות.

במפעל העגלות והמרכבות של אביו ובבית הוריו, מלך הילד גילה עניין רב בכל נושא טכני ושלח ידו בתיקונים למיניהם, עד שנודע כבעל ידי זהב.

כנער, היה פעיל בתנועות "הפעל הצעיר" ו"גורדוניה", והמשיך בפעילות זאת גם כאשר למד בטכניקום בקישינב, במגמות חשמל ומכניקה. לאחר שעבר הכשרה חקלאית, נבחר ע"י תנועת "החלוץ" לעלות לארץ ישראל, בהפלגה שיצאה מהנמל הרומני קונסטנצה. ב-7 במרס 1935 הוא ירד בנמל חיפה. בהמשך, שינה את שם משפחתו לאדם, השם בו נודע לאורך כל חייו בארץ.

את תחילת דרכו כחלוץ בארץ עשה בקבוצת כפר החורש. אחרי חצי שנה הבין שחיי קיבוץ לא יספקו את שאיפותיו להתפתח בתחום הטכנולוגי, ועבר לחיפה, שם עבד כעוזר לחשמלאי בנין. חלפה עוד חצי שנה, ובפרואר 1936 עבר למושבה רחובות.

בעודו עובד לפרנסתו בחנות למוצרי חשמל, התוודע - די במקרה - לאנשי קשר איתות של "ההגנה", הרשים ביכולתו לתת פתרונות טכניים מקוריים לבעיות והתקבל לשרות "ההגנה". כאן מתחיל הרומן המיוחד של מוניה עם הגנת המדינה שבדרך ואחר כך המדינה בפועל, רומן המשתרע על פני עשרות שנים. מוניה שימש טכנאי ראשי ומדריך בשרות הקשר של "ההגנה" ונטל חלק פעיל בפרקים נבחרים של הפעילות המחתרנית בטרם מדינה.

עם הקמת המדינה וצה"ל, מוניה שירת בחיל האויר ובחיל המודיעין, עד לפרישתו מ-צה"ל בשנת 1952. בהמשך,

הוא עבד ב-תע"ש. היה פעיל בהקמת חבל לכיש, לצדו של לובה אליאב. השתתף בהקמת מתקנים בטחוניים בדרום הארץ.

בהמשך הקריירה, מוניה אדם עבר בבית החולים "ברזלי" באשקלון, החל מהקמתו, באיש טכני וכמנהל האחזקה, גם כאן ניצל את כושר החשיבה היצירתית שלו בתחום הטכני, כאשר - בין היתר - התקין מערכת להפעלת ברזי מים בחדר ניתוח ללא מגע יד הצוות הרפואי, בעזרת עין אלקטרונית.

גם אחרי שפרש לגמלאות, ב-1980, לא נח, היה פעיל בעמותת חיל הקשר וסייע רבות בתייעוד תולדות החייל ובעיצוב מורשת הקרב שלו; התנדב לשרת במשטרה; פעל להנחלת תולדות היישוב בקרב בני נוער; עסק ללא הפסקה בתחביביו הרבים - צילום, עיצוב מנורות שמן מחרס, איסוף מטבעות וכלי נשק, ציפוי מתכות, בניית שעונים, ועוד; אך יותר מכל השקיע במה שראה מפעל חייו - הספר "קשר אמיץ" שכתב במטרה להנציח את אותם ימים של טרם מדינה. הספר יצא לאור בשתי מהדורות - ב-1986 וב-1987 - והוא מסמך היסטורי מפורט, המתועד היטב וגם עשיר באנקדוטות על פעילות הקשר בטרם מדינה. עד יומו האחרון עסק בתרגום הספר לרוסית (ראה חשיבות בהפצת המודעות לתולדות היישוב בקרב עולי חבר העמים).

מוניה אדם כווד על מעשיו בעיטור לוחמי המדינה, בעיטור כבוד של חיל הקשר, באות יקיר אשקלון, ועוד. כל אלה לא פגעו בצניעותו וביחסו הלבבי עם כל הסובבים אותו. מוניה שילם, מתוך בחירה, מחיר גבוה על מעורבותו הציבורית - חברתית: הוא לא הקים משפחה ונותר ערירי. רק משפחת אחותו שחיה בישראל היתה לידו.

מוניה נפטר באופן מפתיע ביום 27 ביולי 2000, בבית החולים "ברזלי" באשקלון, אותו בית חולים שבו עבד שנים רבות.

קשר איתות ראה

בשנת 1936, כאשר מוניה פגש לראשונה את אנשי "ההגנה", הקשר בין יחידותיה בוצע באמצעות תחנות איתות ראה - שבעיקרן היו מערכות פנסים שהעבירו אותות "מורס". בראש מגדל המים ברחובות פעלה תחנה כזאת, אנשיה היו צועקים את תוכן המברקים לחבריהם למטה, למרגלות המגדל, ורוכבי אופניים היו מעבירים את ההודעות לתעודתן. מוניה - בחור בן 21 באותם ימים - נדהם מהשיטה שכה לא ניתן לשמור על סודיות מינימלית, והציע למפקדים המקומיים להתקין מערכת טלפון במעגל סגור בין ראש המגדל לבסיסו. אחרי שביצע את התקנת המערכת, תוך גילוי יזמה ותושיה (למרות שלפני כן לא התעסק בטלפונים), מוניה רכש את אמון אנשי "ההגנה" וגוייס לשורותיה,

בתפקידו הראשון ב"הגנה" שימש מוניה ביחידת הקשר של רחובות, ובין היתר טיפל בתקינות הציוד ששימש לאיתות ובפתרון בעיות טכניות למיניהן. כשהתעורר חשד שהשלטונות הבריטיים מאזינים לקו הטלפון של הארגון ברחובות, מוניה הוכיח תושיה ויוזמה ומימש פתרון מוצלח.

ראשית הקשר הלאחוטי ב"הגנה"

בשנים 1936-1937, ב"הגנה" עושים גישושים ראשונים לקראת שימוש בקשר אלחוטי, ע"י איתות "מורס" ברדיו. במרס 1937, מוניה משתתף בקורס ראשון לתקשורת אלחוטית, בתל-אביב. אבל במקביל בכל התקופה הזאת, מוניה שוקד באופן עצמאי - למרות קשיים כלכליים וחוסר קביעות בעבודה - על בניית מקלטים ומשדרי רדיו, על-פי נתונים טכניים שהוא לומד כאוטורידקט מחוברות מקצועיות זרות שניתן היה להשיג בהנויות ספרים. לאור הצלחתו בבנית משדר שקלט את שידורי האלחוט הראשונים של תחנת "ההגנה", מציעים למוניה (באוגוסט 1937) לעבור לתל-אביב ולשמש טכנאי אלחוט לתחזוקת המכשירים של מרכז הקשר. ואכן, בהמלצת שאול אביגור, חבר המפקדה ויד ימינו של בן-גוריון בעיני בטחון, מוניה מתקבל ליחידת הקשר הארצית של "ההגנה", בפיקודו של שמחה אבן זוהר.

במסווה של עובד במעבדת מכשירי הרדיו של חברת "פילקו" בתל-אביב, מוניה מטפל במכשירי האלחוט של שרות הקשר ב"הגנה", ובמקביל מתקין את תחנת השידור הראשית בדירה בצפון תל-אביב.

בתקופה זאת מתחיל שיתוף הפעולה בין המהנדס מישה גורדין - יועץ האלחוט בשרות הקשר, שכונה "המהנדס הגדול", לבין הטכנאי מוניה אדם - שכונה "המהנדס הקטן".

התפתחות הרשת עד לרשת "גדעון"

רשת תחנות האלחוט של "ההגנה" הלכה והתפשטה, ומוניה היה איש המפתח שבנה את המשרדים, נסע להתקין אותם בישובים השונים, הדריך את האלחוטאים המקומיים בתפעול המכשירים וטיפל אחר-כך בתקלות המזדמנות. הוא אף הדריך בקורסים מרכזים לאלחוטאים. קיום הרשת פתח בפני המפקדים אפשרויות קשר ושליטה שלא היו

משוערים כלל לפני עידן האלחוט. עד סוף 1939, מוניה בנה והתקין 36 תחנות ברחבי הארץ, לפי הוראות המפקדה הארצית. כל הפעילות הייתה במעטה סודיות עבה, ומבין כינויי הסתר המתחלפים שניתנו למחלקת הקשר - הזכור ביותר הוא "הגרעונים".

היו אלה ימי "חומה ומגדל", שבהם עלו ישובים לקרקע באישון לילה. מרכיב עיקרי בהקמת ישוב כזה הקשר האלחוטי. מוניה הצטרף לא אחת לגרעין של ישוב חרש בליל עלייתו לקרקע, על מנת להתקין את המשדר שלו ולהבטיח פעולה תקינה מן הרגע הראשון. לעתים הרבר היה כרוך בסכנת נפשות בין היישובים האלה: כפר-מנחם, חניתה, שמיר, טירת-צבי.

הקשר עם ספינות המעפילים

החל ב-1939, במסגרת התארגנות הנהגת היישוב בארץ לעליה ב', עלה על הפרק גם נושא קיום הקשר עם ספינות מעפילים בלב ים. באופן טבעי, גוייסו לשם כך האמצעים הטכניים שהיו קיימים ברשת הקשר בין היישובים וגם מיטב האנשים שירדעו להפעיל ולתחזק אמצעים אלה. אלא שהסודיות הרבה סכיב ההעפלה חייבה שרק קומץ פעילים בודדים יוכנסו לענין, כאשר מהות עבודתם אינה ידועה לאחרים. מוניה נקרא למשימה ותרם בשמחה מנסיונו ומתושייתו להצלחת הפעולות של העלאת מעפילים לחופי הארץ.

הבעיות שניצבו בפני האלחוטאים בקשר עם אניות בלב ים היו שונות מאלה של הקשר השגרתי בין היישובים: מרחקים גדולים מניעת קליטת השידורים ע"י שלטונות משמר ההופים או ע"י גורמים זרים אחרים, ההזקת המשדרים בידי אלחוטאים בודדים מנותקים משירותי המעברה בארץ, אי-הוודאות הקשורה במסלולי ההפלגות ובמועריהן, הכוונת ספינות לחוף מכטחים (שלעתים הוחלף ברגע האחרון), ועוד. על כל אלה התגבר מוניה, יחד עם חבריו, כאשר קבע את שיטת ההתקשרות, את אמצעי הבטחון, את ההרכה שניתנה לאלחוטאים היוצאים. מוניה היה מעורב אישית בהפלגתן של 13 ספינות מעפילים - חלקן בצעו מספר הפלגות - החל מ"פוסידון ב' (מאי 1938) ועד "טייגר היל" (אוגוסט 1939). לאחר מכן, המוסד לעליה ב' ניתק את קשריו עם שרות הקשר של "ההגנה", מסיבות לוגיסטיות - מבצעיות, למורת רוחם של מוניה וחבריו. לימים, מוניה שחזר את המבצעים האלה בדיוקנות רבה ובליווי תיעוד מהימן, כך שבנספחים לספרו "קשר אמיץ" ניתן למצוא טבלאות מפורטות על כל הספינות ועל כל האלחוטאים שהיו שותפים להפלגות אלה. את הפרק "ראשיתו של הקשר האלחוטי עם אניות המעפילים" בספרו של מוניה "קשר אמיץ" אפשר לקרוא כסיפור מתח לכל דבר. יציאה לפעולות באישון לילה, מבצעי הטעיה נגד השלטונות הבריטיים, אילתורים ושינויי תכניות לפי אילוצי ההפלגות, הפלגות חוזרות של אניות שהיו על סף לכידה או איברו קשר, שידורי רריו מוסווים במנגינות כסימני קוד, ועוד בהנה וכהנה - כל אלה היו לחם חוקם של אנשי עליה ב'.

בשירות המחלקה המדינית

הצורך לקיים קשר אמין וכתוח עם שליחי ההנהגה הלאומית בחו"ל, ובמיוחד עם המחלקה המרינית של הסוכנות היהודית בלונדון, הביא לכך ששרות הקשר נקרא להקים קשר רדיו עם לונדון, ערב מלחמת העולם השנייה. מוניה טיפל בבנית המשדר, ולרכישת הרכיבים למשדר בעצמה כזאת (שלא נמצאו בארץ), נסע למצרים, בשליחות סודית. ביולי 1939, המשדר היה מוכן והותקן בבונקר סודי בקבוץ גבת. אחרי מספר נסיונות נפל, השידור ללונדון עלה יפה, לשמחתם הרבה של המפעילים.

לימים, תחנת השידור הועברה לדירה בשד' קרן קיימת (דירת דוד בן-גוריון כיום) בתל-אביב ונודעה בכינוי "שרה" על שם האלחוטאית הראשונה שהפעילה אותה בקבוץ גבת. בהמשך, השידורים התרחבו לניו-יורק, וסייעו למשלחת הרכש של תע"ש במחתרת - 1946.

מבצע נוסף שמוניה היה שותף לו הוא הקמת תחנת השידור של "קול ישראל" במחתרת - בשנת 1940. הצד הטכני של הקמת והפעלת התחנה הוטל על מוניה, שנדרש לתת פתרונות להפעלת משדר בתנאי מחתרת, באזור מיושב (תל-אביב), תחת עינם הפקוחה וחיפושיהם הקדחתניים של הבריטים אחר מקור השירורים. מבצע זה גרם בעקיפין גם צער רב למוניה: מטעמי סוריות ונוכח הצורך במידור המידע בטיפול בנושא הרגיש, מוניה נותק משרות הקשר וכל חבריו לעבודה שם קיבלו הוראה לקונית לנתק כל קשר עם מוניה, ש"הורחק" כביכול מפעילות. שנים אחר כך הסתובב מוניה עם הרגשה שהוא מנודה ע"י חבריו.

מוניה תרם גם לשיתוף פעולה בינלאומי, כאשר לפי הצעת ההנהגה היהודית בארץ, אנשי שארל דה-גול במחתרת הקימו את תחנת השידור "צרפת החפשית". הציוד בתחנה הותקן ע"י מוניה, והפעלתה נעשתה (לפחות בשנה הראשונה) מחיפה, בידי יהודים ארצישראלים. בין היתר, מוניה נשלח לפעולות סודיות גם ללבנון ולסוריה.

קצרה היריעה לתאר כאן את כל מעשיו של מוניה אדם, שסיפור חייו שזור בסיפור הקמת המדינה, בימים שחיה צורך ליצור יש מאין, להשתמש בכושר אילתור, לגלות תושיה, להסתכן ולפעול בתנאי לחץ. בכל אלה עמד מוניה בכבוד, תוך שהעמיד את כשרונותיו הטכניים המגוונים לרשות המרינה שבדרך.

במלאת 30 יום לפטירתו של מוניה, ב-28.08.2000, התאספנו משפחה וחברים בחלקת ה"הגנה" בבית העלמין בחולון. חברים ומכרים העלו קוים לדמותו, ומעט מהנאמר שם:

"...אנחנו זוכרים אותך, מוניה, בזכות היותך בין הראשונים.... אנחנו זוכרים אותך כאחד מאלה שהיו משוגעים לדבר, שהיותו חבר פעיל בהגנה היה שליחות ואורח חיים. אנחנו זוכרים אותך כאחד מאלה שהיו חולמים, ומגשימים, בונים ולוחמים"...

מדבריו של אלוף במילואים אהרון דורון - יו"ר הארגון הארצי של חברי ההגנה:

"...מוניה, מהיום הראשון התיחס אלי כאבא לילד, מצד אחד הוא היה המדריך והמחנך והחונך, מצד שני לא הייתה בו שום יוהרה. כל דבר היה על תקן "אני מציע, אני חושב" וכו'. שנתיים שאני הייתי בחיל המודיעין, מוניה בשבילי היה מדריך, חבר גדול אבא, תחליף לאבא, בייחוד בשטח המקצועי. הרעיונות שלו, המחשבות שלו, היו ייחודיים ובלתי רגילים לתקופה."...

מדבריו של אפרים ביגון - איש אגף המודיעין לשעבר, שסיפר על פגישתו הראשונה עם מוניה, כחייל צעיר, ביולי 1950 ביחידה הטכנית של המודיעין.